

φιλόσοφοι (1) ἦσαν εἰς τὴν Κελτικὴν, εἰς τὸ Κέντρον δηλ. τῆς Εὐρώπης, ὅτι σχεδὸν εἰς τὴν Κίαν οἱ Μανδαρινοί, εἰς τὴν Ἰνδίαν οἱ Βραχμῆες, εἰς τὴν Περσίαν οἱ Μάγοι, εἰς τὴν Αἴγυπτον οἱ ἱερεῖς καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην οἱ Λεῖται. Ἄλλ' οἱ λόγοι καθόλου, μερικώτερον δὲ ἀπιστῆμα, ἴσως δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τέχναι, ὡς τῶν ἐπιστημῶν ἀπόβροτα καὶ ἐφαρμογὴ εἰς τὰς βιωτικὰς χρεῖαι, προκόπτονται διακρινόντως ὅπου ἐπικρατεῖ διὰ νόμων δικαίων ἡ ἐλευθερία. Ἐνεκα δὲ τούτου μόνῃ ἡ Ἑλλάς ἐκ μικρῶν δημοκρατιῶν συγκειμένη ἐμελλέ ποτε νὰ γείνη μήτηρ καὶ τροφὸς πάσης μαθήσεως (2). Πάντα τῶνόντι τῆς σοφίας τὰ εἶδη εὐδοκίμησαν ἐπίσης αὐτόθι· ὅθεν ἡ ἱστορία ἀνεδείξεν ἄνδρας συνετοὺς καὶ περιφρονᾶς ἢ ποιήσις εὐρεῖ; καὶ ἀγγίσις, ἡ μαθηματικὴ μηχανικὸς, ἡ φιλοσοφία θρησκείας, ἡ φυσικὴ σκοπετικὸς, ἡ ἠθικὴ φιλανθρωπικὸς, ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ μεγαλοπράγμονας, γενναίους καὶ διαλεκτικούς· *abeunt studia in mores* (3). Ἐπιπλέον δὲ καὶ ὁ χριστιανισμὸς προήγαγε διὰ τῆς ὁμοδοξοῦ ἰσότητος, ἐτι μᾶλλον τὴν παιδείαν. Ἐπειτα καθὼς τὰ μοναχικὰ ἐπὶ τοῦ κατακλιτισμοῦ τῆς βραδυσότητος ἐχηρημάτισαν κιβωτὸς τῶν γραμμάτων· ἐπειδὴ αὐτόθι εὕρισκοντο ἀποτεταμιευμένα πάντα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας τὰ πολυτιμότερα λείψανα· οὕτως οἱ ἐν αὐτοῖς μοναχικοῖ ἀπέβησαν σχεδὸν ἐξ ἀνάγκης οἱ χαριέντες τῆς κοινωσίας (4). αὐτοὶ τῶνόντι μόνον ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀγλῶν κειμηλίων ἐκείνων· αὐτοὶ τὰ περιεποιούντο καὶ τὰ ἐγρωστοποιούον διὰ τε τὴν ἔμπροσθεν εἰς πάντας φιλομάθειαν καὶ διὰ τὴν συνέμπορον τῶν καλῶν ἡσυχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ Μοῦσαι ἐναγμενίζονται ἐκτός δὲ τούτων καὶ διὰ τὰ σχέδια τῆς ἱερατικῆς συμμορίας καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον (5). Ἐπειδὴ ὅσοι διέφερον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν παιδείαν, τόσῳ ἔπρεπεν ἀνάλωτος νὰ ἐκτείνηται καὶ ἡ ἐπιβροχὴ τῶν εἰς πλατύτερον κύκλον, εἰσχωροῦσα εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνόδους, εἰς τὰ πολιτικὰ συνέδρια, εἰς τὰς ἀκαδημίας, εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τῶν ἰδιωτῶν τὰς οἰκίας, εἰς τῶν ἡγεμόνων τὰ παλάτια καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μυχούς τῆς συνειδήσεως. Τελευταῖον δὲ καὶ ὁ τύπος πολλαπλασιαστικῆς τῆς εἰκόνας τῶν ἰδεῶν εἰς ἀπειράριθμα ἀντίτυπα διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων, οὗτοι δὲ ὑπηρετῶν ὡς τηλεγράφος διὰ τὴν μυστηριώδη τῶν πνευμάτων συνομιλίαν, συήρῃτην ἐξικιτίως εἰς τὴν πρόοδον.

Ἡ εἰρήνη τῶν ἔθνων ἦτο βεβιαῶς ἀναγκαία εἰς τὴν συνεχῆ ταύτην ἐπίδοσιν διότι συμβάλλει ἐξαιρετικῶς ἡ ἡρεμία εἰς τὰ ἀρχαῖα τῆς φύσεως ἔργα, καθὼς καὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐπιχειρήσεις. Δι' αὐτῆς μόνον, ὡς ἐπὶ τῶν γαιολογικῶν καὶ χημικῶν φαινο-

μένων, λαμβάνουσι τὰ σώματα τὸν οἰκεῖον ἑκαστα χαρακτῆρα καὶ τόπον· δι' αὐτῆς δὲ καὶ τὰ μικρὰ μεγαλύνονται συνελκομένων εἰς ἐν τῶν μορίων. Ἄλλὰ καθὼς ἀπὸ τὴν κρατὶν δύο χρωμάτων προκύπτει τρίτον, ἀπὸ ἀντιθέτου αἰτίας ὅσοτε προσέρχεται κοινόν, ἢ ἀνάλογον ἀποτέλεσμα. Οὕτως αἱ σταταί, οἱ διαπληκτισμοί, αἱ πολιτικαὶ ταραχαί, αἱ συγχωκτικαί, ἢ οἱ διακρινόμενοι τῶν ἐπικρατειῶν, οἱ πόλεμοι, αἱ μάχαι ἀνῆγειραν πολλὰς τοὺς λαούς ἀπὸ τῆς ἀηθρίας τὸν λήθησιν, διέλυον τὴν νῆκωσίν των, ἐφυγάδευον τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἄλλα κλίματα, ὅπου τοὺς πικροκολούθησι καὶ ἡ βιομηχανία των, μετήγγισαν τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἐκθάρτυον ὡς καταγίδες τὸ περιεῖον ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δευσιδαιμονίας, ἐστῆριζον τὴν ἰσνομίαν εἰς ἐδαχιοτέρους βασιλεῖς, ἠγάγαν εἰς ἐπινοίας καὶ ἐρευνητικὰς (1) ἐνέπνευον εὐγενῆ τινὰ ἀμιλλὰν καὶ φιλοτιμίαν, ἠτάλλισαν, ὡς ἐνδέχεται, τὸ παρελθόν, ὑπέβαλλον δὲ καὶ τὰ ζώοντα τῶν ἐλπίδων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος.

Ἰσως καὶ τόσκι εὐεργετικῶν δὲν ἀντιταθμίζουσι τὴν ἀκατάτωσιν τῶν πόλεων, τὴν ἐρήμωσιν τῶν χωρίων, τὰς συμφορὰς τῶν οἰκογενειῶν, τὰς μεταναστεύσεις, τοὺς φόνους, ἢ ἀπλώς, τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τῶν παθόντων. Ἄλλὰ πόσον βαρύνουσι ταῦτα εἰς τὴν πλείστιμα τῆς θείας Προνοίας; Τίς γνωρίζει τοὺς γενικὸς νόμους τῆς ἱερωτικῆς τῶν ὄντων, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ θανάτου γεννᾶται ἡ ζωὴ, καθὼς ἐξ εὐτελῶν καὶ διεσπασμένων ἐρεπίων συγκροτοῦνται οἰκοδομῶν μεγαλοπρεπεῖς, ἐκ δὲ τῶν ἀτμῶν συνιστῶνται τὰ νέφη καὶ πλημμυροῦσιν οἱ ποταμοί; Ἄ τί γὰρ, ἐν οὐ ἀποθνήσκῃ, ἀόκητος ἢ οὐκ οὐρανός; ἢ καταστραφῆσεται ὅλη ἡ θεμελίωσις; — Ἦὼς γὰρ ἔσται δίκαιος θρόνος ἐκείνου Κυρίου; (2).

Ὁ, τιδὲν ἀντιθέτου ἀπὸ τῆς εἰρήνης τῆς εὐφροσύνης ἀνεύρεται νὰ ἀυθίγη τὴν εὐφροσύνην ἐκπλώσῃ τῆς εὐφροσύνης τοῦ τὸν ὀρεῖοντα ἀποπληνῆται εἰς μὲν τὰς χερσὶν ἡμῶν οὐρανῶν, ἢ παρὰ τῆς, μεταφέρει τὰ προϊόντα διαφόρων κλιμάτων εἰς ἄλλα καὶ τὰ πολιτογραφεῖ εἰς τὴν πατρίδα του (3), ἐνεδρεῖ παντοῦ τὴν φύσιν εἰς τὰς πράξεις τῆς, μιμούμενος δὲ τοὺς τρόπους τῆς δημιουργίας καὶ αὐτός, ὡς ἐκείνη· ἐπειδὴ οἱ ποικίλοι καὶ ἀνηγροὶ τάπητες, τὰ λεπτοῦρῆστα ὀθόνη, τὰ χρυσόπαιτα σερικά, καὶ τὰ πολυδαίδαλα τῆς μεταλλουργίας σκεῦη δὲν εὕρισκονται εἰς τὴν φύσιν· ἀλλ' οὕτε Βορδιγαλλικὸ

(1) Στράβ. Γεωγρ.  
 (2) Hume. Essay 17. Rise of arts and sciences.  
 (3) Bacon. Essay. 52 of studies.  
 (4) Michaud. Histoire des Croisades Tom. 4.  
 (5) Γνωστὸν ὅτι ἐκ τούτων τῶν μοναχῶν διέπρεψαν μάλιστα εἰς μὲν τὰ γράμματα ἰδιαίτερος οἱ Βενεδικτῖνοι, εἰς δὲ τὰ πράγματα οἱ Ἰησουῖται. Noel, Charpentier et Puissant. Diction. des dictionn. art. Bened. Jésuit.

(1) Ἡ κατασκευὴ τοῦ σάκχαρος ἀπὸ σεδιλι, τῆς τεγγητῆς σάδας, καὶ πολλὰ ἀλλὰ ἀνακαλύψεις ὀρελλονται εἰς τοὺς πολέμους τῆς Γαλλίας.  
 (2) Ἰὼβ. κεφ. 18, 19.  
 (3) Ὡς τὸν κατὰ π. χ. ὅστις μόνον ἐπὶ Λοιδολίου! Ἐγνωρίσθη ἦτο δὲ τόσον σπάνιος, ὅστε βασιλεῖς μόνον καὶ μεγιστάνες ἤξιοῦντο νὰ τὸν πίνωσιν. Ὅθεν ἡ ἀνάστασις Μιχαήλ ἢ ἐκ Μιδαίων τὸν ἐκρυπτον ὑπὲρ ἐαυτῆς, ὡς ἀρροσίαν καὶ νέκταρ. Τὸ αὐτὸ δοκίμασε νὰ εἰσάγῃ καὶ περὶ τῆς μετᾶσης, ἦτις ἦτο ἀγνωστομέγεθρον τῶν Βυζαντινῶν ἡρώων, καὶ π. ἰβ. ἄλλων πραγμάτων.